BO'LAJAK TARBIYACHILARDA EMPATIK QOBILIYATNI KREATIV METODLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Muhammadiyeva Adiba Axmadjon qizi
12-DMTT derektor o‘rinbosari,
E-mail: muhammadiyevaadiba236@gmail.com

Qabul qilindi: 26.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 27.10.2025
Tasdiqlandi: 28.10.2025

Kalit so‘zlar:
empatiya, tarbiyachi, kreativ metodlar, emotsional sezgirlik, muloqot madaniyati, refleksiya.

Ключевые слова:
эмпатия, воспитатель, креативные методы, эмоциональная чувствительность, культура общения, рефлексия.

Keywords:
empathy, educator, creative methods, emotional sensitivity, communication culture, reflection.

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak tarbiyachilarda empatik qobiliyatni shakllantirish va rivojlantirishning kreativ metodlari yoritilgan. Tadqiqotda empatiya tarbiyachi shaxsining kasbiy faoliyatida muhim psixologik omil sifatida tahlil qilinadi. Rolli o‘yinlar, refleksiya mashg‘ulotlari, ijodiy topshiriqlar hamda hissiyot kartalari asosida empatik ko‘nikmalarni rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, taklif etilgan metodika bo‘lajak tarbiyachilarda emotsional sezgirlikni, muloqot madaniyatini va bolalar bilan hissiy aloqa o‘rnatish qobiliyatini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы развития эмпатических способностей у будущих воспитателей на основе креативных подходов. Эмпатия анализируется как важный психологический фактор профессиональной деятельности педагога. В работе описаны пути развития эмпатии с помощью ролевых игр, рефлексивных упражнений, творческих заданий и эмоциональных карточек. Предложенная методика способствует формированию у будущих воспитателей эмоциональной чувствительности, культуры общения и способности устанавливать эмоциональный контакт с детьми.

Annotation. This article explores the methods of developing empathic abilities in future educators through creative approaches. Empathy is analyzed as an essential psychological component of a teacher’s professional activity. The study presents ways to enhance empathy using role-playing games, reflective exercises, creative assignments, and emotion cards. The proposed methodology contributes to strengthening emotional sensitivity, communication culture, and the ability to establish

emotional contact with children among future preschool teachers.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida ta’lim-tarbiya tizimida insonparvarlik, tolerantlik, muloqot madaniyati va emotsional barqarorlik kabi fazilatlarni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ta’limning asosiy maqsadi shunchaki bilim berish emas, balki har bir shaxsning ijtimoiy va hissiy jihatdan yetuk, boshqalarga nisbatan hurmatli va mehribon inson bo‘lib kamol topishini ta’minlashdir. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim sohasida faoliyat yurituvchi tarbiyachilarning bu yo‘nalishdagi tayyorgarligi muhim o‘rin tutadi. Bo‘lajak tarbiyachilar – bu nafaqat bolalarni bilim va ko‘nikmalarga o‘rgatuvchi, balki ularning ichki dunyosini anglay oladigan, his-tuyg‘ularini to‘g‘ri qabul qiladigan, har bir bola bilan emotsional aloqa o‘rnatishga qodir shaxslardir. Shu sababli, empatiya, ya’ni boshqa insonning his-tuyg‘ularini anglash va u bilan ichki holatda hamjihat bo‘lish qobiliyati, tarbiyachi shaxsining kasbiy faoliyatida markaziy o‘rin egallaydi. Empatiklikning yetishmasligi bolalar bilan muloqotda sovuqlik, tushunmovchilik va ishonchning yo‘qolishiga olib keladi, bu esa tarbiyaviy jarayon samaradorligini kamaytiradi. Empatiya insonning tug‘ma fazilati bo‘lishi bilan birga, u maqsadli pedagogik ta’sir va maxsus metodik yondashuvlar orqali rivojlantiriladigan psixologik xususiyat hamdir. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida empatiya qobiliyatini shakllantirish uchun kreativ metodlardan foydalanish zarur. Chunki ijodiy faoliyat, rolli o‘yinlar, refleksiya, emotsional mashg‘ulotlar, “hissiyot kartalari” kabi innovatsion yondashuvlar talabalarda o‘z hissiyotlarini boshqarish, boshqalarni tushunish va samimiy muloqot o‘rnatish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Kreativ metodlar yordamida tashkil etilgan o‘quv jarayonida talaba nafaqat o‘rganuvchi, balki faol ishtirokchi, his qiluvchi va baholovchi subyektga aylanadi. Bu jarayonda empatik idrok, hissiy sezgirlik, shaxsiy refleksiya va kommunikativ kompetensiyalar birgalikda rivojlanadi. Shu asosda, ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u bo‘lajak tarbiyachilarda empatik qobiliyatni rivojlantirishning kreativ metodlariga asoslangan metodik tizimni ishlab chiqish va amaliy jihatdan sinovdan o‘tkazishga qaratilgan. Mazkur yondashuv orqali tarbiyachi shaxsining hissiy-madaniy yetukligini oshirish, bolalar bilan ijobiy psixologik muhit yaratish hamda ta’lim-tarbiya sifatini yangi bosqichga ko‘tarish mumkin bo‘ladi.

Adabiyotlar tahlili. Empatiya tushunchasi dastlab XX asr boshlarida psixologik adabiyotlarda paydo bo‘lgan. Ingliz tilidagi “empathy” atamasi nemis tilidagi “Einfühlung” so‘zidan olingan bo‘lib, “boshqa inson his-tuyg‘ulariga kirishish” degan ma’noni anglatadi. Bu termin birinchi marta E. Titchener (1909) tomonidan ishlatilgan bo‘lib, u empatiyani boshqalar kechinmalarini anglash va

his etish qobiliyati sifatida izohlagan. Keyingi yillarda K. Rogers empatiya konsepsiyasini insonparvar psixologiya doirasida yanada rivojlantirdi. Uning fikricha, haqiqiy empatiya bu boshqa inson dunyosiga kirish, uni baholamasdan tushunish va unga nisbatan samimiy e'tibor bilan munosabatda bo'lishdir (Rogers, 1983). Rogers empatiyani pedagogik muloqotning markaziy elementi sifatida qaraydi, chunki u o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida o'zaro ishonchli aloqa o'rnatadi. D. Goleman (1995) esa o'zining "Emotional Intelligence" asarida empatiyani emotsional intellektning beshta asosiy komponentidan biri sifatida belgilaydi. Uning ta'kidlashicha, insonning boshqalar hissiyotlarini to'g'ri anglay olishi va ularga mos ravishda javob qaytarishi ijtimoiy muvaffaqiyat kalitidir. Bu fikr tarbiyachilar tayyorgarligida alohida ahamiyatga ega, chunki ularning faoliyati ko'p hollarda bolalar hissiy holatini tushunish va boshqarishga tayanadi. A. Maslou (1970) tomonidan ilgari surilgan "shaxsning o'zini namoyon etish" nazariyasida ham empatiya insoniy munosabatlarning ajralmas qismi sifatida ko'rsatilgan. Maslouga ko'ra, empatik shaxs boshqalarning ehtiyojlarini anglay olgan holda, o'zini ham ijobiy rivojlantiradi. Pedagogik sohada empatiyaning o'rni haqida xorijiy tadqiqotchilardan J. Decety (2011), S. Baron-Cohen (2012), va M. Hoffman (2000)larning ishlari muhim manba hisoblanadi. Ularning fikricha, empatiya insonning kognitiv va affektiv (hissiy) jihatlarini birlashtiradi va bu jarayonni rivojlantirish uchun maxsus o'qitish metodlari zarur. Mahalliy olimlar ham bu masalaga e'tibor qaratganlar. Masalan, G. Karimova (2016) o'zining "Pedagogik psixologiya" asarida empatiyani pedagogning muloqot madaniyati va kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi sifatida ta'riflaydi. Unga ko'ra, empatiyani rivojlantirish uchun shaxsiy refleksiya, kommunikativ mashqlar va emotsional treninglardan foydalanish muhimdir. N. Xayitov (2018) "Tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi" nomli ishida bo'lajak tarbiyachilarning empatik idrokini shakllantirishda rolli o'yinlar, amaliy mashg'ulotlar va bolalar bilan interaktiv aloqa uslublaridan foydalanish samarali ekanligini asoslaydi. S. Tursunova (2020) o'z tadqiqotlarida maktabgacha ta'lim yo'nalishidagi talabalarda empatik qobiliyatni shakllantirish jarayonini bosqichma-bosqich yondashuv asosida o'rganib chiqadi. Uning fikricha, empatiya nafaqat shaxsiy fazilat, balki kasbiy faoliyatning psixologik mexanizmi hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda empatiyani rivojlantirish uchun kreativ yondashuvlarning samaradorligi alohida ta'kidlanadi. I. Petrov (2019) ta'lim jarayonida ijodiy metodlardan foydalanish o'quvchilarning hissiy tafakkurini kengaytirishini, reflektiv fikrlashni rag'batlantirishini va empatik muloqotni mustahkamlashini ko'rsatgan. Kreativ metodlarning pedagogik amaliyotda qo'llanilishi, xususan, "rolga kirish", "refleksiya doirasi", "hissiyot kartalari", "ijodiy yozuv" kabi usullar, talabalarda emotsional sezgirlikni oshirishga yordam beradi. Shu boisdan, empatiyani rivojlantirishda an'anaviy o'quv metodlariga qaraganda ijodiy va interaktiv yondashuvlar samaraliroq natija beradi (Murodova, 2021). Yuqoridagi adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki,

empatiya insonning ijtimoiy-psixologik faoliyatini boyituvchi, shaxslararo munosabatlarni mustahkamlovchi asosiy kompetensiyalardan biridir. Biroq, bo‘lajak tarbiyachilarda bu qobiliyatni shakllantirishga yo‘naltirilgan maxsus metodik tizimlar hali to‘liq ishlab chiqilmagan. Shu sababli, mazkur tadqiqotda empatik qobiliyatni rivojlantirishda kreativ metodlarga asoslangan yondashuvni ishlab chiqish zarurat sifatida qaraladi.

Jadval 1. Bo‘lajak tarbiyachilarda empatik qobiliyatni rivojlantirishda kreativ metodlarning tahliliy jadvali

№	Metod nomi	Metodning asosiy maqsadi	Amalga oshirish shakli	Kutilgan natijalar
1	Rolga kirish (Role-play)	Talabalarda boshqalarning hissiy holatini tushunish va o‘zini ularning o‘rniga qo‘yish ko‘nikmasini rivojlantirish	Talabalar turli pedagogik vaziyatlarda bolalar yoki ota-onalar rolini ijro etadi	Empatik idrok, muloqotda moslashuvchanlik va ijobiy hissiy aloqa rivojlanadi
2	Hissiyot kartalari (Emotion cards)	Hissiyotlarni aniqlash, farqlash va ifodalash malakasini kuchaytirish	Turli emotsiyalar ifodalangan kartalar bilan ishlash, ularni real holatlarga moslashtirish	Emotsional tafakkur, sezgirlik va boshqalarning hissiyotlarini tushunish qobiliyati ortadi
3	Refleksiya doirasi (Reflection circle)	O‘z his-tuyg‘ulari, xatti-harakatlari va boshqalar bilan munosabatini tahlil qilishni o‘rgatish	Mashg‘ulot so‘ngida ishtirokchilar o‘z his-tuyg‘ularini so‘z bilan ifoda etadi va muhokama qiladi	Shaxsiy refleksiya kuchayadi, o‘zini anglash va boshqalarni his etish malakasi rivojlanadi
4	Ijodiy yozuv (Creative writing)	Hissiy ifoda va empatik tafakkurni kuchaytirish	Talabalar empatiya mavzusida hikoya, ertak yoki insho yozadi	Ijodiy fikrlash, emotsional ifoda va empatik mulohaza ko‘nikmalari shakllanadi
5	“Men seni tushundim” o‘yini	O‘zaro tinglash va samimiy muloqotni rivojlantirish	Juftliklarda muloqot, bir-birining hissiyotlarini	Eshitish madaniyati, hamdardlik va o‘zaro ishonch kuchayadi

№	Metod nomi	Metodning asosiy maqsadi	Amalga oshirish shakli	Kutilgan natijalar
			to‘g‘ri qayta ifodalash mashqlari	

Tadqiqot natijalari va muhokama. adqiqot davomida bo‘lajak tarbiyachilarda empatik qobiliyatni rivojlantirish uchun turli kreativ metodlardan foydalanish samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali aniqlab chiqildi. Dastlab, talabalar orasida empatik qobiliyat darajasi psixologik testlar va kuzatuv metodlari yordamida o‘lchandi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, tajriba guruhida ishtirok etgan talabalar dastlabki bosqichda empatik fikrlash, emotsional sezgirlik va o‘zaro muloqot ko‘nikmalari jihatidan past darajada edilar. Tajriba jarayonida talabalarga “Rolga kirish”, “Hissiyot kartalari”, “Refleksiya doirasi”, “Ijodiy yozuv” va “Men seni tushundim” kabi metodlar asosida mashg‘ulotlar o‘tkazildi. Bu mashg‘ulotlarda talabalar o‘zaro muloqot qilish, his-tuyg‘ularni ifodalash, boshqalarning holatini anglash hamda ularning ichki kechinmalarini tushunishga o‘rganishdi. Mashg‘ulotlar davomida talabalar o‘z fikrini erkin bayon eta olish, boshqalarni tinglash va o‘z xatti-harakatlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini mustahkamlashdi. Tajriba natijalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, talabalarning empatik qobiliyat darajasi sezilarli darajada oshdi. Tajriba oldi va tajriba so‘ngidagi natijalar o‘rtasidagi farq statistik jihatdan ishonchli deb topildi ($p < 0.05$). Bu esa kreativ metodlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bo‘lajak tarbiyachilarning hissiy idroki, empatik tafakkuri va kommunikativ madaniyatini rivojlantirishda muhim omil ekanini tasdiqlaydi.

Muhokama jarayonida shuningdek, empatik qobiliyatni rivojlantirishda quyidagi omillar muhimligi aniqlandi:

- Talabalarning o‘zaro ishonchli va ochiq muhitda ishlashi.
- Mashg‘ulotlarda interfaol va ijodiy yondashuvdan foydalanish.
- Pedagog tomonidan emotsional qo‘llab-quvvatlash va teskari aloqa berish.
- Empatiyani faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki amaliy ko‘nikma sifatida shakllantirish zarurligi.

Natijalar ko‘plab olimlarning (Maslova, 2018; Vygotskiy, 2020; Ergasheva, 2022) tadqiqotlari bilan hamohang bo‘lib, empatiya insonning ijtimoiy moslashuvi, kasbiy madaniyati va shaxslararo munosabatlar sifatini belgilovchi muhim psixologik omil ekanini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shunday qilib, olib borilgan tadqiqot natijalari bo‘lajak tarbiyachilarda empatik qobiliyatni rivojlantirishda kreativ metodlardan foydalanish samarali va maqsadga muvofiq ekanini amalda ko‘rsatdi. Bu metodika nafaqat talabalarning kasbiy tayyorgarligini, balki ularning insoniylik, bag‘rikenglik va ijtimoiy mas’uliyat tuyg‘ularini ham chuqurlashtiradi.

Xulosa. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak tarbiyachilarda empatik qobiliyatni shakllantirish va rivojlantirish jarayonida kreativ metodlardan foydalanish yuqori samaradorlikka ega. Empatiya — bu nafaqat shaxsning boshqalarni his etish qobiliyati, balki pedagogik faoliyatda insonparvarlik, bag‘rikenglik, o‘zaro ishonch va ijobiy muloqot muhitini yaratishga xizmat qiluvchi muhim psixologik ko‘nikmadir.

Tajriba natijalariga ko‘ra, kreativ metodlar (rolga kirish, refleksiya doirasi, hissiyot kartalari, ijodiy yozuv va “men seni tushundim” o‘yinlari) talabalarda hissiy idrokni chuqurlashtirgan, muloqot madaniyatini rivojlantirgan hamda boshqalarning holatini to‘g‘ri tushunish va unga nisbatan mos reaksiya bildirish qobiliyatini kuchaytirgan. Empatik qobiliyatni rivojlantirishda ta’lim jarayonining interfaolligi, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi emotsional aloqaning mavjudligi, hamda o‘zaro ishonchli muhitni yaratish hal qiluvchi ahamiyatga ega ekani aniqlandi. Shuningdek, empatiyani faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki kundalik pedagogik amaliyotda faol qo‘llaniladigan shaxsiy sifat sifatida shakllantirish zarurligi ta’kidlandi. Umuman olganda, taklif etilgan metodika bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda, ularning ijtimoiy-emotsional madaniyatini shakllantirishda va ta’lim jarayonini insonparvarlik tamoyillari asosida tashkil etishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maslova, N. V. (2018). *Psikhologiya emotsiy i empaticheskogo povedeniya lichnosti.* Moskva: Akademiya.
2. Vygotskiy, L. S. (2020). *Pedagogik psixologiya.* Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Ergasheva, D. (2022). *Bo‘lajak pedagoglarda empatik ko‘nikmalarni shakllantirish metodikasi.* – Toshkent: TDPU ilmiy axborotlari, №3.
4. Rogers, C. R. (1980). *A Way of Being.* Boston: Houghton Mifflin.
5. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ.* New York: Bantam Books.
6. Karimova, V. M. (2019). *Shaxslararo muloqot psixologiyasi.* Toshkent: Universitet nashriyoti.